

ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ INCREASING THE COMPETITIVENESS OF FARMS

УДК 331.29.64.01

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct49-21>**Мельник Л.М.**

магістрантка

Поліський національний університет

Грabcхук І.Ф.

к.е.н., доцент, доцент кафедри

економіки і підприємництва

Поліський національний університет

Melnyk Liudmyla

Polissia National University

Grabchuk Inna

Polissia National University

Фермерські господарства є особливою групою сільськогосподарських підприємств. Вони забезпечують організаційно-економічну базу розвитку сільських територій та демонструють постійне зростання їх внеску у формування конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору. В статті визначено зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на зростання конкурентоспроможності фермерських господарств. До зовнішніх факторів належать: економічні зв'язки та політична ситуація в країні; наявність сировинної бази; розміщення виробничих сил; наявність конкурентів; рівень розвитку техніки та технологій; законодавча база; а внутрішні формуються у відповідності до рівня організації процесу виробництва у господарстві, інноваційними технологіями виробництва, ступенем задоволення потреб споживача, сучасними методами управління господарством, прогнозуванням та плануванням його розвитку; природними умовами, тощо.

Ключові слова: конкурентоспроможність, фермерські господарства, конкурентні переваги, конкурентний потенціал, конкурентний статус, підприємства.

Фермерские хозяйства являются особой группой сельскохозяйственных предпри-

ятий. Они обеспечивают организационно-экономическую базу развития сельских территорий и демонстрируют постоянный рост их вклада в формирование конкурентоспособности отечественного аграрного сектора. В статье определены внешние и внутренние факторы, которые влияют на рост конкурентоспособности фермерских хозяйств. К внешним факторам относятся: экономические связи и политическая ситуация в стране; наличие сырьевой базы; размещения производственных сил; наличие конкурентов; уровень развития техники и технологий; законодательная база; а внутренние формируются в соответствии с уровнем организации процесса производства в хозяйстве, инновационными технологиями производства, степенью удовлетворения потребностей потребителя, современными методами управления хозяйством, прогнозированием и планированием его развития; природными условиями, и тому подобное.

Ключевые слова: конкурентоспособность, фермерские хозяйства, конкурентные преимущества, конкурентный потенциал, конкурентный статус, предприятия.

Farms are a special group of agricultural enterprises. They provide the organizational and economic basis for the development of rural areas and demonstrate the constant growth of their contribution to the formation of the competitiveness of the domestic agricultural sector. In Ukraine, in 2019 compared to 2018, the number of farms increased by 2.5% and amounted to 46.05 thousand. The growth in the number of farms largely depends on their competitiveness in the domestic and foreign markets. The generalization of research on the concept of "enterprise competitiveness" served as the basis for the assertion that the competitiveness of a farm is the ability to produce and sell products quickly, in sufficient quantity, with a high technological level of service and how to effectively manage own and borrowed resources in a competitive market. The article identifies external and internal factors that affect the growth of competitiveness of farms. External factors include: economic ties and the political situation in the country; availability of a raw material base; location of production forces; the presence of competitors; the level of development of technology and technology; the legislative framework; while internal ones are formed in accordance with the level of organization of the production process in the economy, innovative production technologies, the degree of satisfaction of consumer needs, modern methods of economic management, forecasting and planning of its development; natural conditions, and the like. The article substantiates that in the conditions of market relations, achievement of a competitive status is of great importance for business entities. From a scientific point of view, the competitive status as an indicator justifies the success of an enterprise in the market, helps to direct further activities, choose reliable partners, observe the positions of competitors and, in general, monitor the situation in the world market. It is determined that the derivatives for the formation of the competitive status of the farm are competitive advantages, competitive potential and competitive position.

Key words: competitiveness, farms, competitive advantages, competitive potential, competitive status, enterprises.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку аграрного сектору нашої країни виникає питання про забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів аграрного підприємництва, зокрема, фермерських господарств. Це пояснюється зростанням їх чисельності в аграрному секторі економіки. Фермерські господарства є унікальними агроформуваннями, які мають законодавчо визначені вимоги щодо спеціалізації виробництва; структури власності на майно, та найголовніше, їх створення залежить від наявності сільськогосподарських угідь, які можуть бути у приватній власності, оренді, суборенді. Наразі, зростання конкурентоспроможності фермерських господарств є важливою умовою розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні засади конкуренції та конку-

рентоспроможності були започатковані А. Смітом і в подальшому були продовжені такими вченими як: Д. Рікардо, Дж. Робінсон, Й. Шумпетер, Ф. Хайек, Е. Хекшер, К. Макконел, С. Брю, М. Портер, Г. Азоєв, І. Ансофф, А. Томпсон, А. Стрікленд, Р. Фатхутдінов та інші. Серед вітчизняних вчених, які займались дослідженням проблем конкурентоспроможності: О.Ю. Терованесова, О.М. Космина, І.Г. Кадирус, Ю.О. Авраменко, І.М. Кирчата, Г.В. Поясник, А.І. Лужецький, В.А. Василенко та інші. Проте, за сучасних умов розвитку ринкової економіки виникає нагальна потреба в уточненні факторів зростання конкурентоспроможності фермерських господарств, що і обумовило проведення даного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних основ та практичних рекомендацій зростання конку-

рентоспроможності фермерських господарств. Досягнення мети обумовлює у дослідженні: розкрити сутність конкурентоспроможності підприємства та визначити головні фактори, які впливають на її досягнення у фермерських господарствах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах ринкових відносин всі суб'єкти господарювання, зокрема, фермерські господарства, зобов'язані формувати конкурентоспроможність виробленої сільськогосподарської продукції, з метою зростання прибутку, який складає основу його розширеного функціонування у майбутньому.

За статистичними даними станом на 1 квітня 2020 р. в Україні налічується 47,22 тис. фермерських господарств (рис. 1).

У 2019 р. у порівнянні із 2018 р., кількість фермерських господарств збільшилася на 2,5% та становила 46,05 тис. Варто зазначити, що у 2014 р., враховуючи окуповані наразі території кількість фермерських господарств становила 49,11 тис. Згодом в Україні спостерігалось різке їхнє зменшення у 2015 р. до 43,31 тис. Проте, надалі кожного наступного року кількість фермерських господарств зростала, зокрема: у 2016 р. – до 43,897 тис., 2017 р. – до 44,583 тис., 2018 р. – до 45,280 тис. [12].

Зростання кількості фермерських господарств багато в чому залежить від їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку. На думку Азоева Г.Л., конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективно використовувати власні й запозичені ресурси в умовах конкурентного ринку, тобто головна увага приділяється фінансовій стороні підприємства [2].

Вітчизняні вчені Т. Загорна та І. Должанський трактують конкурентоспроможність підприємства як «...здатність виробляти й реалізовувати продукцію швидко, в достатній кількості, при високому технологічному рівні обслуговування та як можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку» [3, с. 127].

Конкурентоспроможність підприємства можна охарактеризувати наступними властивостями:

1. Порівнюваність, яка визначається на основі дослідження діяльності реальних конкурентів, які виготовляють схожу продукцію чи надають аналогічні послуги і функціонують на тому ж ринку.

2. Просторовість, досліджується у межах певного конкретного ринку продукції.

3. Динамічність, яка свідчить про обмеженість у часі, оскільки підприємство може мати сезонну конкурентоспроможність.

4. Предметність передбачається набір параметрів, які формують конкурентоспроможність підприємства, таких як: висока якість продукції; використання інноваційних технологій; високо кваліфікований персонал; тощо.

5. Системність, яка визначається сукупність наукових методів і практичних прийомів розв'язання складних економічних проблем.

6. Об'єктивність, яка трактує, що конкурентоспроможність підприємства повинна базуватися на перевірній інформації, що насправді відображає об'єктивну дійсність, а висновки повинні обґрунтовуватися достовірними аналітичними розрахунками [4].

Конкурентоспроможність фермерських господарств визначається перевагами їх організаційно-правової форми та соціально економічними умовами здійснення господарської діяльності [5]. Такими перевагами є: по-перше, інституційні, які включають, особливий правовий режим організаційно-правової форми підприємств, в якому прописується умови заснування, розвитку, ліквідації їх державної підтримки; статут для сімейних підприємств, де власники специфічних ресурсів пов'язані родинними зв'язками. По-друге, економічні переваги, до яких належать – пільговий режим оподаткування; значно спрощена зміна напряму діяльності; економія трансакційних витрат. По-третє, фермерські господарські мають і соціальні переваги, які носять ендогенний характер джерел їх

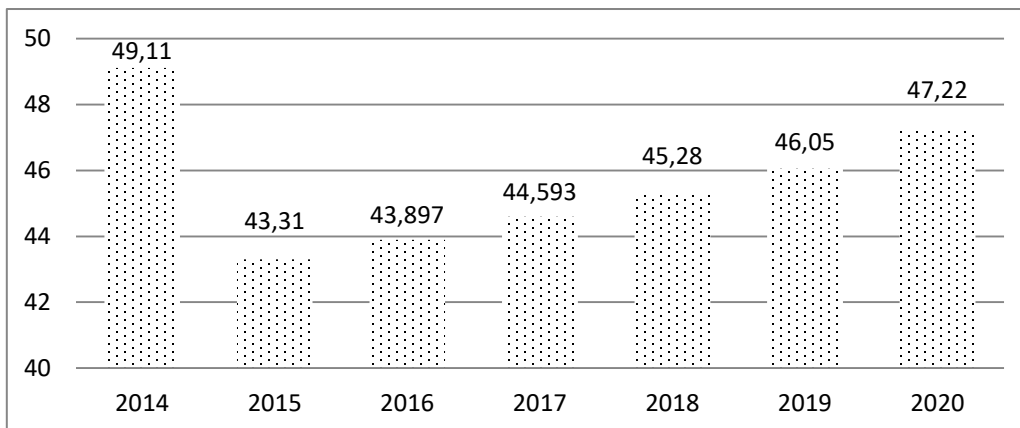

Рис. 1. Динаміка чисельності фермерських господарств в Україні за 2014–2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за [12]

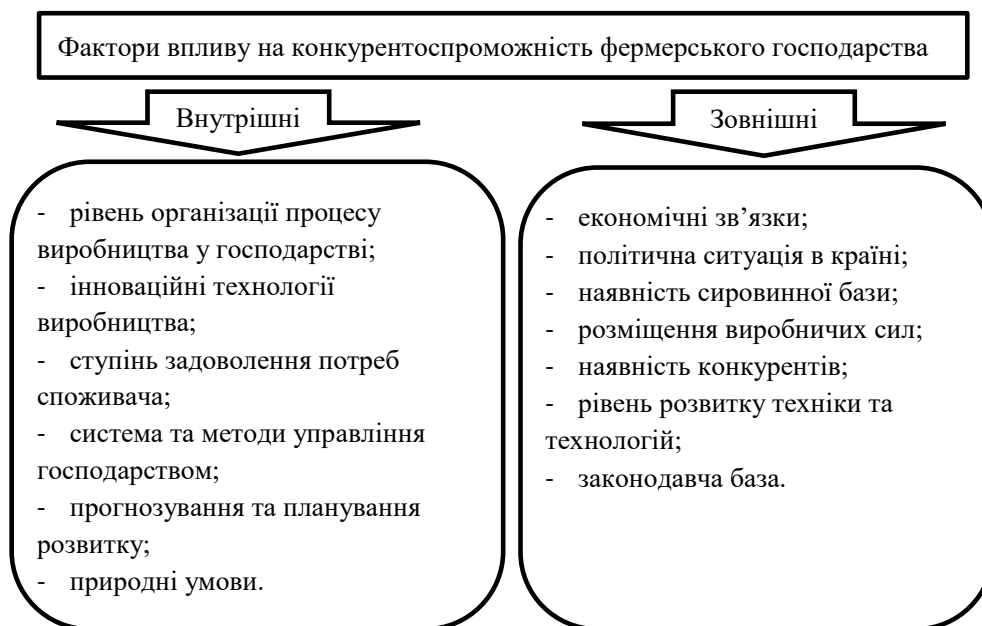

Рис. 2. Фактори впливу на конкурентоспроможність фермерського господарства

Джерело: побудовано за [4]

розвитку, що стимулює підприємницьку активність їх організаційно правової форми [6, с. 98–99].

Отже, конкурентоспроможність залежить від низки різних факторів, які певною мірою впливають на подальший розвиток фермерських господарств, а також суб'єктивних чинників, які залежать від компетентності керівників підприємства, організації господарської діяльності, цілеспрямованості завдань та їх виконання щодо забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Важливу роль у формуванні конкурентних переваг відіграють зовнішні та внутрішні фактори, які наведені на рис. 2.

Наразі існує чимало тлумачень поняття «конкурентний статус», які більшою мірою доповнюють одне одного. Це свідчить про його вагомість і багатоаспектність в процесі розвитку підприємства. З наукової точки зору конкурентний статус як показник обґрунтовує успіх підприємства на ринку, допомагає спрямувати подальшу діяльність, обирати надійних партнерів, спостерігати за позиціями конкурентів та в цілому слідкувати за кон'юнктурою на світовому ринку. Конкурентний статус формується під впливом різних чинників.

Головні чинники впливу формування конкурентного статусу наведено на рис. 3 [1, с. 154].

Розглянемо більш детально такі поняття, як конкурентні переваги, конкурентний потенціал та конкурентна позиція фермерських господарств.

Конкурентні переваги фермерського господарства – це сукупність ключових чинників успіху, які сприяють забезпеченню стійких лідируючих конкурентних позицій його на ринку у даний період часу. Вперше концепцію конкурентних переваг

розробив М. Портером. У своїх працях він розглядав вплив чинників, які дозволяють підприємству одержати перевагу над конкурентами. На його думку, «...конкурентна перевага це результат знаходження та використання унікальних, відмінних способів конкуренції, які можуть утримуватися великий проміжок часу» [7; 3].

Конкурентний потенціал фермерського господарства – сукупність можливостей і ресурсів внутрішнього середовища підприємства, які забезпечують отримання конкурентних переваг в умовах нестабільного зовнішнього середовища та обмежених ресурсів, дозволяє досягти поставлених цілей та забезпечує підприємству високий конкурентний статус [8, с. 43; 9, с. 126].

Конкурентна позиція фермерського господарства є не що інше як становище підприємства на галузевому ринку, яке показує його місце на відповідному секторі ринку у відповідному співвідношенні з її конкурентами. Для визначення конкурентних позицій використовується кількісний аналіз характеристик та статистичних показників [10, с. 36–37].

Важливу роль у розвитку та забезпеченні конкурентоспроможності фермерського господарства відіграє держава.

Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у липні 2020 р. було видано наказ «Про затвердження форм для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств» У даному документі йдеться про такі аспекти, як бюджетна дотація за утримання корів; доплата на користь застрахованих осіб, членів/голови СФГ; часткова компенсація витрат, за наданими сільськогосподарськими

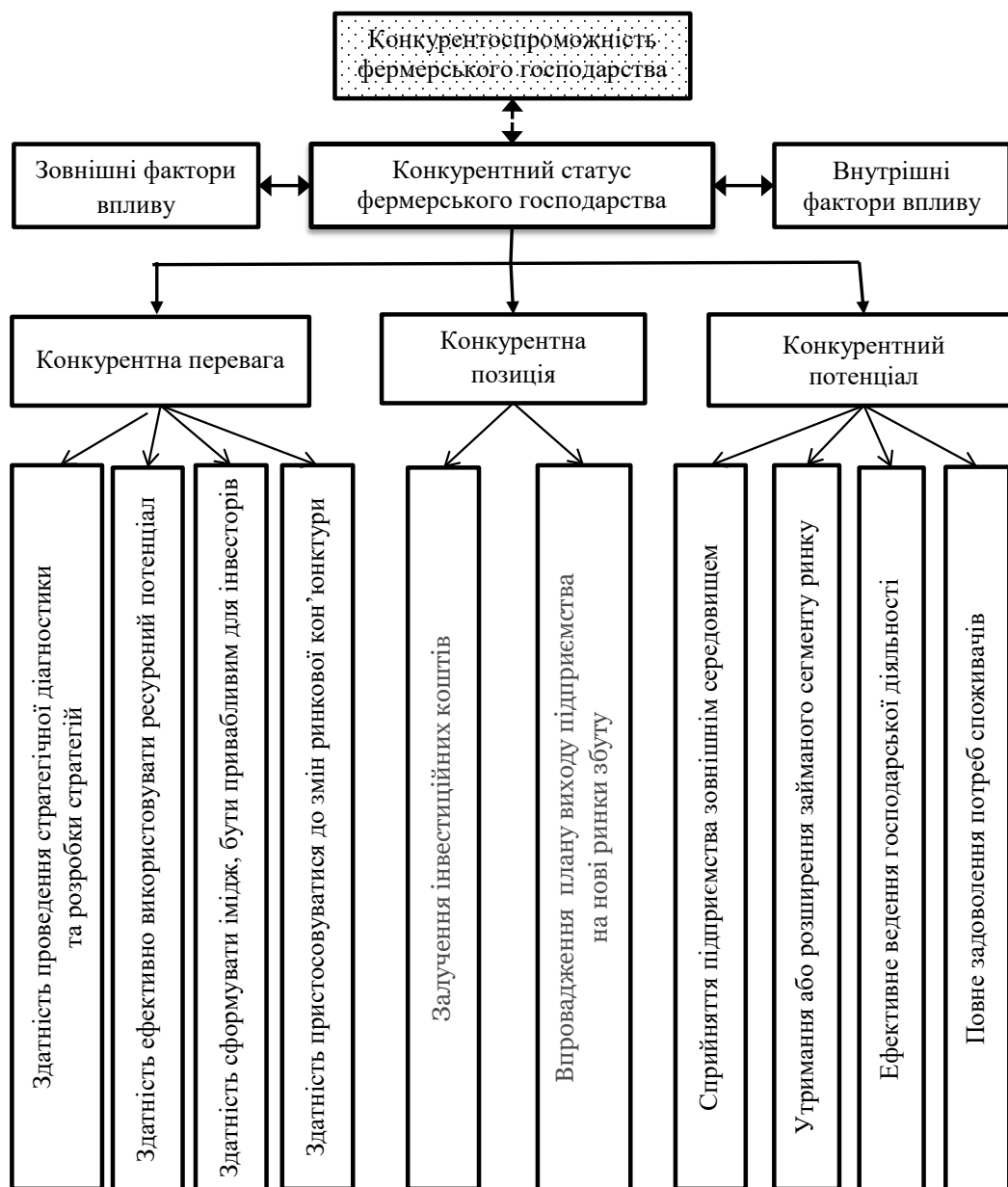

Рис. 3. Чинники формування конкурентного статусу фермерського господарства

Джерело: побудовано за [1, с. 154]

дорадчими послугами; бюджетна субсидія на (1 гектар) новоутвореним фермерським господарствам; фінансова підтримка сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам.

Станом на 12 жовтня 2020 р. фермерським господарствам нараховано 71 573,2 тис. грн держ. підтримки. Відповідний розподіл коштів Мініекономіки затвердило для часткової компенсації: вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва за 2019 р. на суму 24 400,5 тис. грн. Ці кошти отримають 460 фермерських господарств, які придбали 1 152 одиниць техніки; вартості насіння рослин вітчизняного виробництва, які здійснюють його виробництво або реалізацію за

2019 р. на загальну суму 8 537,5 тис. грн. Отримають 447 фермерських господарств, які придбали 3 368,4 т. насіння та надання бюджетної субсидії: на (1 гектар) – новоствореним фермерським господарствам – за жовтень-листопад 2019 р. на загальну суму 12 643,2 тис. грн. Отримають 225 новостворених фермерських господарств; на (1 гектар) іншим фермерським господарствам за жовтень-листопад 2019 р. на загальну суму 25 992,0 тис. грн. Ці кошти отримають 861 фермерських господарств [11]. Даний нормативний документ значно полегшує діяльність фермерських підприємств.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналіз сутності конкурентоспроможності

підприємства вказує на те, що дане поняття за економічним змістом слід розглядати, як здатність суб'єкта господарювання виробляти й реалізувати продукцію швидко, в достатній кількості за високого технологічного рівня обслуговування та можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку.

Конкурентоспроможність залежить від низки різних факторів, які певною мірою впливають на подальший розвиток фермерських господарств, а також суб'єктивних чинників, які залежать від компетентності керівників підприємства, організації господарської діяльності, цілеспрямованості завдань та їх виконання щодо забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Визначено зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на зростання конкурентоспроможності фермерських господарств. До зовнішніх факторів належать: економічні зв'язки та політична ситуація в країні; наявність сировинної бази; розміщення виробничих сил; наявність конкурентів; рівень розвитку техніки та технологій; законодавча база; а внутрішні формуються у відповідності до рівня організації процесу виробництва у господарстві, інноваційними технологіями виробництва, ступенем задоволення потреб споживача, сучасними методами управління господарством, прогнозуванням та плануванням його розвитку; природними умовами, тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Терованесова О.Ю. Конкурентний статус підприємства в системі наукових категорій. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 48. С. 153–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetr_2014_48_31 (дата звернення: 23.11.2020).
2. Азоев Г.Л., Челенков Г.Л., Конкурентные преимущества фирмы : Учебное пособие. Москва : Типография "Новости", 2000. С. 256.
3. Космина О.М. Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2011. № 1(2). С. 125–131 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdau_2013_1_2_17 (дата звернення: 23.11.2020).
4. Кадирус І.Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. С. 213.
5. Господарський кодекс України. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page4#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
6. Авраменко Ю.О. Фактори конкурентоспроможності фермерських господарств. *Економіка АПК*. 2017. № 1. С. 97–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_1_18 с 120 (дата звернення: 25.11.2020).
7. Портер М. Международная конкуренция. Конкурент. преимущества стран : Пер. с англ. Международные отношения. Москва, 1993. 896 с.
8. Кирчата І.М., Поясник Г.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в глобальному середовищі : монографія. Харків : ХНАДУ, 2009. 160 с.
9. Лужецький А.І. Ідентифікація поняття «конкурентний потенціал підприємства» та підходи до його управління. *Інноваційна економіка*. 2013. № 8. С. 406.
10. Василенко В.А. Аспекти формування конкурентних позицій підприємств в сучасних умовах. *Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. праць*. Київ : НАУ, 2014. № 47. 200 с.
11. База даних «Урядовий портал». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhpidtrimka-2020-fermerskim-gospodarstvam-narahovano-kompensaciyu-nasumu-majzhe-716-mln-grn> (дата звернення: 27.11.2020).
12. База даних «Інформаційне агентство Agravery». URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-ukraini-narahovuetsa-472-tis-fermerskih-gospodarstv> (дата звернення: 27.11.2020).

REFERENCES:

1. Terovanesova A.I. (2014) Konkurentnyj status pidpryjemstva v systemi naukovykh katehgorij [The enterprise competitive status in the system of scientific categories]. *Bulletin of transport economics and industry*, no. 48, pp. 153–158. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetr_2014_48_31 (accessed 23 November 2020).
2. Azoev G.L., Chelenkov G.L. (2000) Konkurentnye preymushhestva firmy: Uchebnoe posobyie [Competitive advantages of the firm: Textbook]. Moscow: News Printing House. (in Russian)
3. Kosmina O.M. (2013) Konkurentospromozhnistj i konkurentni perevagy pidpryjemstva v suchasnykh rynkovykh umovakh [Competitiveness and competitive advantages of the enterprise in modern market conditions]. *Collection of scientific works of the Tavriya State Agrotechnological University (economic sciences)*, vol. 2, no. 1, pp. 125–131. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdau_2013_1_2_17 (accessed 23 November 2020).
4. Kadyrus I.G. (2014) Konkurentospromozhnistj pidpryjemstva ta faktory, shho na neji vplyvajutj [Competitiveness of enterprises and factors making effects on this]. *Efficient economy*, no. 5, pp. 213. (in Ukrainian)
5. Economic Code of Ukraine. Database "Legislation of Ukraine". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page4#Text> (accessed 24 November 2020).
6. Avramenko Yu.O. (2017) Faktory konkurentospromozhnosti fermersjkykh ghospodarstv [Factors of competitiveness of farms]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 1, pp. 97–102. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_1_18 с 120 (accessed 25 November 2020).
7. Porter M. (1993) International competition. Competitive advantages of countries. Translated from English. Moscow: International relations. (in Russian)
8. Kirchata I.M., Poiasnik G.V. (2009) Upravlinnja konkurentospromozhnistju pidpryjemstva v ghlobalnomu seredovyshhi [Managing the competitiveness of the enterprise in a global environment]. Kharkiv: KhNADU, pp. 160. (in Ukrainian)
9. Luzhetsky A.I. (2013) Identyfikacija ponjattja «konkurentnyj potencial pidpryjemstva» ta pidkhody do joghho upravlinnja [Identification of the concept of "competitive potential of the enterprise" and approaches to its

management]. *Innovative economy: Research and production journal*, no. 8, pp. 406.

10. Vasilenko V.A. (2014) Aspekty formuvannja konkurentnykh pozycij pidpryjemstv v suchasnykh umovakh [Aspects of formation of competitive positions of enterprises in modern conditions]. *Problems of the system approach in economy: coll. science. wash.* Kyiv: NAU, no. 47, pp. 200. (in Ukrainian)

11. Database "Government Portal". Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhpidtrimka-2020-fermerskim-gospodarstvam-narahovano-kompensaciyu-na-sumu-majzhe-716-mln-grn> (accessed 27 November 2020).

12. Database "News agency Agravery". Available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-ukraini-narahovuetsa-472-tis-fermerskih-gospodarstv> (accessed 27 November 2020).